

**Топас Муз у эпіталамах другой паловы XVI – першай паловы XVII
стагоддзяў**

Са старажытных часоў паэзія з’яўлялася своеасаблівай формай гістарычнага мыслення, таму і для творцаў эпохі Адраджэння было характэрна апісваць тое, што годна застацца ў памяці сучаснікаў і нашчадкаў [1, с. 28]. Музы ў персаніфікаванай форме адлюстроўваюць гэтую ідэю, бо яны паводле грэчаскай міфалогіі з’яўляюцца дочкамі вярхоўнага бога Зеўса і Мнемзіны (багіні памяці). У іх абавязкі ўваходзіць праслаўляць гераічнае, вартае вечнай памяці. Менавіта таму гэты топас здаўна сустракаецца ў самых розных творах: ад эпапей да лірычных вершаў.

Прыгадаўшы радкі старажытных аўтараў (Гамера, Вергілія, Гесіода, Піндара, Вакхіліда і іншых), дзе згадваюцца імёны дзесяці Муз, польскі даследчык Я. Бжазоўскі для твораў, прымеркаваных да розных нагод (нараджэння, шлюбу, прыезду і г.д.), акрэсліў наступныя функцыі топаса:

1) інвакацыйная формула. Ініцыяльны зварот да Музы, каб тая распявляла пра слаўныя подзвігі герояў твора (Гамер, Вергілій);

2) інспірацыя. Антычныя паэты чыста звярталіся да Музы, просячы натхнення і засяроджваючы ўвагу на сваёй пасрэдніцкай ролі ў стварэнні паэзіі (Піндар, Вакхілід);

3) песня Муз, якая сімвалізуе “фрагмент “гісторыі свету”. Музы з’яўляюцца непасрэднымі ўдзельнікамі мерапрыемстваў. Вытокі гэтай традыцыі ідуць ад харагой лрыкі, якая насіла суправаджальны характар пры выкананні рытуальных абрадаў. Найбольш яркая гэтая функцыя выявілася ў панегірыках, калі паэт перадаваў слова па чарзе кожнай з Кастальскіх дзеў (Піндар, Стацій, Клаўдзіян і інш.).

У дадзеным артыкуле будуць прыведзены прыклады выкарыстання топаса Муз у помніках, напісаных з нагоды шлюбаў творцамі Вялікага Княства Літоўскага ў другой палове XVI – першай палове XVII стст.

Узяцце шлюбу прадстаўнікамі правячай эліты Вялікага Княства Літоўскага ў часы Адраджэння насіла рытуальны, статусны, а таксама ідэалагічны характар. Гэта была добрая нагода прадставіць веліч родаў і нагадаць іншым пра іх палітычнае і сацыяльнае значэнне для дзяржавы, а з распаўсюджваннем кнігадрукавання, гэта стала выдатнай магчымасцю пакінуць для нашчадкаў матэрыялізаваную версію цырымоніі. Таму побач з маштабнымі помнікамі гераічнага характару, з’яўляюцца больш кароткія, але не менш важныя для тых, каму яны прысвячаліся, што, дарэчы, выяўляецца не толькі ў змесце, але нават на ўзроўні вершаскладання, паколькі пры напісанні *carminas minoras* паэты выкарыстоўвалі гекзаметр (метрычны

памер характэрны для гераічнага эпасу), што падкрэслівае даследчыца Ж.В. Некрашэвіч-Кароткая [2, с. 71].

Часам такія гексамэтры вельмі нагадвалі цытаты названых вышэй аўтараў старажытнасці. Так, з радком Вергілія “Arma virumque cano...” (“Пра бітвы і мужа спяваю...”)

пераклікаецца пачатак вясельнага твора Яўстахія Драчылоўскага [6, с. В2]: “Concordes animos et amicae fortia pacis / Foedera, concordi Musa cano...” (“Пра гармонію думак і згоды надзейнай саюз / Трывалы, разам з Музай пяю...”)

(Пераклад наш. – В.З.).

Кернавіскі Крыштаф у сваёй “Эпіталаме на вяселле” пасля згадкі імёнаў Гамера і Вергілія, заклікае Муз такімі словамі [8, с. А2]: “A wy przydziejcie na pomoc u siodkobrzmieni Nocy, / Helikonskie Boginie, wierszami waszemi / Uweselcie wesele...” (“А вы, Геліконскія багіні, дапамажыце / І вершамі сваімі мілагучнымі / Вяселле напоўніце...”)

(Пераклад наш. – В.З.).

Аўтар жа “Паходні на шлюб Рыгора Пятроўскага” Ян Павінскі звяртаецца не толькі да Муз, але і да Апалона [11, с. В адв.]: “W miedrych sprawach, Muzy, przybujajcie, / A moim wierszom wesela przydajcie... / A ty, Apollo, stac tei miedzy nami / I day rozsodek, gdyby kto bawniami, / Nazwai Piotrowskich, ludzi Rodowitych, / W Polsce u w Litwie newsze znamienitych...” (“Справамі мудрымі, Музы, займайцеся, / А маймі вершам весялоць дайце... / А ты, Апалон, стань побач з намі / І розум дай таму, хто казкамі / Назваў бы Пятроўскіх, людзей радавітых, / У Польшчы і Літве, паўсюль, знакамітых...”)

(Пераклад наш. – В.З.).

Часам прысутнасць Муз праяўляецца ўскосна і гучыць у наступных апісаннях: “парнаская музыка”, “узрушаны Гелікон”, “парнаская слава” і г.д. Разнастайнасць эпітэтаў (Піерыды, Пегасіды, Камены) і апісальных канструкцый (Кастальскія дзевы, Геліконскія багіні), якія выкарыстоўвалі паэты Адраджэння, сведчыць пра іх эрудыцыю і выдатную класічную адукацыю, таксама пра ўніверсальнасць топаса.

Станіслаў Серафім Ягадзінскі, аўтар твора “Syzygia praenobilium musteorum conjugum ... D[omini] Christophori Chalecki ... et ... Mariae Leonora Stuoebichin” (“Сізігія праслаўленых маладых супругаў ... С[падара] Хрыстафора Халецкага ... і ... Марыі Леаноры Стуэбіхін”) назваў частку, дзе згадваюцца некаторыя біяграфічныя факты з жыцця маладога “Lyra Melromenes Haleciana” (“Песня Мельпамены “Халецыяна”)

[7, с. А3 адв.-В3].

Як бачым, выкарыстаны гучны эпітэт “praenobilium” (“праслаўленых”) узмацнены іменем Музы. Сімвалічны сэнс кожнага слова раскрывае нам метафізічны характар тэксту. Так, Мельпамена з’яўляецца апякункай трагедыі, а ў шырокім сэнсе – тэатру. А калі ўлічыць тое, што са старажытных часоў жыццё чалавека ўспрымалася як тэатр, то гэты загаловак

можна трактаваць так: “Песня жыцця Халецкага”. Паколькі ліра была падобная да кіфары, якая мела ад чатырох да дзевяці струн, тэкст гэтай часткі падзелены аўтарам на дзевяць урыўкаў, назвы якіх канспектыўна пазначаны на палях выдання. Тры з іх, што стаяць напачатку, уяўляюць сабой звароты да каралеўскіх асоб – гаспадароў двара, дзе ладзілася вяселле. Не кожны арыстакрат меў магчымасць узяць шлюб у каралеўскім палацы, таму прысутнасць Музы ў тэксце, а, магчыма, і на сцэне ў поўнай меры апраўдвае сваё прызначэнне. Справа ў тым, што Хрыстафор Халецкі быў высока адукаваным, творчым і паважаным чалавекам: пісаў паэтычныя творы, ведаў італьянскую, гішпанскую, французскую і нямецкую мовы, неаднаразова выконваў ролю пасла, прадстаўляючы інтарэсы краіны [4, с. 251]. Далей мы чытаем пра слаўтых сваякоў маладога: яго старэйшага брата Аляксандра, разам з якім ён навучаўся ў Лованскім універсітэце (дарэчы, некалькі радкоў прысвечаны таксама і гэтай навучальнай установе): іх бацьку, Дзмітрыя Халецкага – падскарбія Вялікага Княства Літоўскага.

Вірлівае палацавае жыццё манархаў і буйных магнатаў спрычынілася да з’яўлення і шырокай папулярызаванасці эпіталам-драматызацый. Марыя Цытоўска піша, што ўжо ў 1508 г. падчас узяцця шлюбу на адным з італьянскіх двароў на сцэну быў выведзены хор Муз, каб прамовіць пажаданні для маладых [5, с. 339]. Пазней, у XVI і XVII ст. гэты ўніверсальны прыём шырока выкарыстоўваўся аўтарамі з розных еўрапейскіх краін. Сувязь магнатаў Вялікага Княства Літоўскага, а потым Рэчы Паспалітай, з дварамі арыстакратаў Еўропы, паспрыяла перайманню моды на вясельныя драматызацыі.

У эпоху Адраджэння, у творах з нагоды вясельляў паэты часам падкрэслівалі свой узрост ці дзяржаўную прыналежнасць з дапамогай топаса Муз. Так, Андрэй Лаэкій у “Эпіталаме” на шлюб Льва Сапегі і Альжбеты Радзівіл напісаў, што яму будзе дапамагаць “Scotica Musa” (“шатландская муза”) [9, с. А2 адв.]. А ў іншым помніку, прымеркаваным да гэтай жа падзеі, аўтарам якога паводле тытульнага ліста з’яўляўся дзесяцігадовы сын Льва Сапегі – Ян, юны ўзрост падкрэслены ў словазлучэнні “mioda Muza” (“маладая муза”) [12, с. т. л. адв.].

Парадак выступлення Муз быў абумоўлены задумай стваральніка і зместам эпіталам. Так, у “Вясёлых танцах Паненак з Парнаса” Станіслава Мальхеровіча-Русецкага, дзе Музы па чарзе “хваляць, апяваюць, уносяць да неба” гербы родаў маладых, першай урачыстыя віншаванні прамаўляе Тэрпсіхора – апякунка танцаў [10, с. А4]. Але можна заўважыць, што часта права распачынаць віншаванні належала апякунцы гісторыі – Клію. Як, напрыклад, у наступных творах: “Epithalamion in nuptias D[omini] Philonis

Smithae atque D[ominae] Sophiae, filiae Domini Gregorii Chodciewitii” (“Эпіталама на шлюб С(падара) Філона Кміты і С(падарыні) Сафіі, дачкі Спадара Рыгора Хадкевіча”) Іягана Мюліуса (Кракаў, 1564), а таксама “Encomiasticon musarum D[omini] Paulo Sapieha et D[ominae] Elisabeth Wesselinae” (“Энкомій Муз для С(падара) Паўла Сапегі і С(падарыні) Альжбеты Весселіны”) Марціна Буйвідовіча (Кракаў, 1602). Імя Мельпамены, т.зв. Музы Гарацыя, найбольш часта сустракаецца на старонках вясельных твораў [6, с. В2; 7, с. А3 адв.].

Такім чынам, топас Муз шырока выкарыстоўваўся пры напісанні эпіталам. Працягваючы традыцыю, уведзеную старажытнымі творцамі, паэты эпохі Адраджэння насычалі яе новымі фарбамі рэнесанснага светапогляду. Імя Музы, звычайна, сігналізвала пра тое што роды, з якіх паходзілі маладыя, былі знакамітымі і велічнымі, а выкарыстанне маналогаў дзевяці Муз дазваляла зрабіць твор займальным драматызаваным відовішчам для глядачоў.

Літаратура

1. Кавалёў, С.В. Героіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст. / С.В. Кавалёў. – Мінск : Універсітэцкае, 1993. – 102 с.
2. Некрашэвіч-Кароткая, Ж.В. *Салінас* у гісторыі беларускай культуры: духоўны скарб продкаў, шлях для галчадкаў / Ж.В. Некрашэвіч-Кароткая // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2009. – № 2. – С. 70–75.
3. Brzozowski, J. *Музы w poezji polskiej; dzieje toposu do przełomu romantycznego* / J. Brzozowski. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986. – 272 s.
4. Chalecki Mikołaj Krzysztof / *Polski słownik biograficzny: w 42 t.* – Kraków, 1937. – Т. 3. – С. 251–252.
5. Cytowska, M. *Nowe uwagi o humanistycznym epitalamium* / M. Cytowska // *Meander*. – 1960. – Z. 10. – S. 534–547.
6. [Droczyłowski E.] *Dextera Fidei constantiaeque testis inter ... D. Ioannem Rakowski ... et Catharinam Eugeniam ... D. Ianussii Tyszkiewicz Skumin ... Filiam* / E. Droczyłowski. – [S. l., s. n.], [1620]. – [20] p.
7. [Jagodinski S.] *Syzygia ... D. Christophori Chalecki ... et ... Mariae Leonora Stuoebichin* / S. Jagodinski. – [S. l., s. n.], [1613]. – [20] p.
8. [Kiernowski K.] *Epithalamium na wesele ... Pana Piotra Kroszycskiego ... y ... Paniey Anny Sokolickiej* / K. Kiernowski. – W Wilnie : [s. n.], 1595. – [8] s.

9. [Loecheus A.] Epithalamium in nuptias ... D. Leonis Sapiehae ... et ... Elisabethae Radivillae / A. Loecheus. – Vilnae : In Officina Salomonis Syltzeri, 1599. – [8] p.

10. [Malcherowicz-Rusiecki S.] Wesoie Panien z Parnassu Tance. Na przeznaczonym weselu ... Pana Iana z Wiszwangu Szweryna y ... Panny Iadwigi Naruszewiczowny / S. Malcherowicz-Rusiecki. – [S. l., s. n.], 1642. – [22] s.

11. [Pawinski I.] Thalassio ... na wesele ... Pana Hrehorego Stanisiawa ... Piotrowskiego ... takie ... Panny Anastaziey Tryznianki / I. Pawinski. – W Wilnie : W Drukarni Oycow Bazyljanow S. Troyce, 1643. – [18] s.

12. [Sapieha J.] Epithalamium na wesele ... Pana Leona Sapiehi ... y ... Panny Elibiety Radziwiowny / J. Sapieha. – W Wilnie : w Drukarni Jana Karcana, 1599. – [16] s.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ